

JAN RICHTER: SYMBOL A ARCHITEKTURA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

POSUDEK VEDOUCÍHO PRÁCE

Jan Richter si pro svou práci zvolil téma mimořádně obtížné. Nemá smysl k němu přistupovat jinak než interdisciplinárně, ale tady začínají první potíže. Historikové umění jsou zvyklí číst architektonické dílo také jako symbolickou formu a interpretovat symboly, které jsou součástí jejich sdělení. Lze ale snadno namítnout, že to, co z díla čteme, se míjí s podstatou architektury a je to vlastně její překlad, provedený prostředky jiných uměleckých druhů. Jazyk architektury je dosti frekventovaným tématem, ovšem potíže začnou, jakmile se pokusíme na architekturu použít instrumentář klasické sémiotiky. Peirceovsky definovaný symbol v architektuře prostě nefunguje. U žádného jiného uměleckého druhu neutváří v takové míře jeho teorii „vnitřní“ teoretická produkce, myšlení umělců, to, co prof. Jaroslav Volek označoval pojmem estetika-program. Modernismus postavil symbol v architektuře jaksi mimo zákon a v taxonomii umění architektura, pokud je za umění vůbec uznána, tvoří spolu s neprogramní hudbou nejabstraktnější protipól zobrazujícím uměním.

Diplomantova ambice jistě komplexnosti našla dobré východisko v sborníku příspěvků z „*mnohooborového semináře*“, uspořádaného v roce 1991 Filosofickým ústavem Československé akademie věd. I když je tehdejší nadějeplná mezioborová otevřenost dnes už, žel, v běžném vědeckém provozu nedostupná, zůstává cennou metodologickou inspirací. Nezůstalo samozřejmě jen u ní. Diplomant v úvodu své pojetí definuje takto: „*Předkládaná diplomová práce se pokouší téma symbolu a architektury pojmut v rámci kulturologického pohledu. Nesnaží se tedy o pohled na problematiku z jednoho jediného zorného pole. Naopak, snahou práce je najít provázanost mezi jednotlivými dimenzemi chápání symbolu, architektury a kultury jako takové.*“ (s. 7) Cestu k tomu si otevřel ideálně tím, že symbol i architekturu nechápe reduktivně, ale volí restitativní přístup.

Důkladný výměr symbolu provádí diplomant především prostřednictvím analýzy vybraných konceptů humanitních věd. Prokazuje při tom bezpečnou orientaci, dobrou znalost primární i sekundární literatury i vysokou invenci. Výběr autorů a děl, s nimiž pracuje, je přesvědčivý a nepokládá bych proto za vhodné vypočítávat při posuzování práce, která díla ještě mohla být zařazena. Naopak rád oceňuji, že vedle „povinných“ děl typu *Philosophie der symbolischen Formen* Ernsta Cassirera se dostalo zasloužené autorovy pozornosti například dílu Cassirerova současníka, britského filosofa, matematika a logika Alfreda North Whiteheada *Symbolism, Its Meaning and Effect*. Stejně tak si cením, že Jan Richter nepřeslechl výzvu díla Vladimíra Boreckého a následoval ho v zájmu o Bachelardova žáka René Alleaua. Není to ostatně zdaleka jediná pozitivní stopa vlivu Vladimíra Boreckého, kterou v textu nacházím.

Po důkladné rešerši a analýze vymezuje diplomant pro potřeby druhé části textu, věnované architektuře, symbol jako „*zviditelněné, fyzicky ztvárněné reprezentace idejí a hodnot, norem a zvyků.*“ (s. 49) a dospívá k jasnému postižení místa symbolu a jeho interpretace v lidské kultuře: „*Člověk skrze symboly světa nejen ‚rozumí‘, ale zároveň ho činí srozumitelným pomocí tvorby nových výkladů symbolů a tvorbou nových symbolů pro nové skutečnosti vyvíjející se reality života. Symboly*

jsou základními stavebními kameny dané kultury a jako takové i světa, nebo přesněji obrazu světa, který si ta která kultura vytváří. Člověk jimi reprezentuje, artikuluje svůj svět. A sám sebe do něho integruje.“ (s. 50)

Druhá část předložené diplomové práce je věnována architektuře, přesněji pokusu architekturu „nahlédnout jako naprosto zásadní fenomén lidské schopnosti symbolizovat, dávat světu, který člověk obývá, smysl a obsah pomocí symbolů“ (s. 51). Mimo jiného při tom podnikl odvážný pokus propojit koncept *místa*, artikulovaný Christianem Norbergem-Schulzem, s pojmem *prostoru*: Prostor chápe jako zmnožená a uspořádaná místa. Mohl bych se samozřejmě pustit do polemiky a dokazovat, jak Richter sám ve své argumentaci prostor rozpouští a proměňuje v jakési větší místo, ale nechci útočit na myšlenku tak inspirativní. Řeší totiž řadu těžkostí, které s pojmem *prostoru* při vědeckém studiu architektury máme. Jak obtížně uchopitelnou kategorii *prostor* představuje, ukázal například relativně nedávno, v letech 2003 a 2004 probíhající pracovní seminář Centra pro teoretická studia při UK a AV ČR¹; vládnoucí koncept architektonického prostoru zpochybnil před časem účinně Rostislav Švácha². Namísto polemiky na tomto konkrétním místě velmi oceňuji, že diplomant využil teoretických podnětů neprávem málo frekventované knihy historika umění a sociologa Rostislava Koryčánka *Česká architektura v německém Brně: Město jako ideální krajina nacionalismu*. Stejně tak musím pozitivně zmínit Richterovu cestu k uchopení pojmu *prostor* vedoucí od Christiana Norberga-Schulze přes Rostislava Koryčánka, Dalibora Veselého a László Moholy-Nagye ke Claudu Lévi-Straussovi.

I druhou část práce vyznačují kvality, které jsem konstatoval v souvislosti s částí prvou: Diplomant se bezpečně orientuje i v teorii architektury a bezpečně z její literární produkce vybírá relevantní opory pro svou koncepci. Dobře tak využil například pronikavý text rakouského architekta, kritika a spisovatele Friedricha Achleitnera *Pluralismus moderny (K problematice středoevropského jazyka v architektuře)*, esej Gombriehova žáka Johna Onianse *Sloup: materiál, magie a duch architektury*, klasickou knihu *Symbols of reason: Proměny umění a revoluce*, kterou napsal švýcarský literární vědec, historik medicíny a psychiatr Jean Starobinski, či brilantní předpotopní úvahy Karla Kosíka *Vítězství metody nad architektonikou* a *Město a architektonika světa*. Také aplikační partie předložené práce, kde interdisciplinární zkoumání kladlo na diplomanta specifické nároky, udržely vysoký standard. Přesvědčivá je tak jak interpretace gotické katedrály, kde mohla dosavadní literatura diplomantovi poskytnout solidní oporu, tak dosti odvážná aplikace diplomantovy teorie na architektonickou modernu.

Jan Richter na sebe vzal úkol krajně obtížný a spojený s mnoha riziky. Svě téma samozřejmě nemohl vyčerpat, odvedl ale na něm obdivuhodný kus práce. Nevysslovuji ho jen jako snad už zkušený teoretik a historik architektury. Myslím, že hlavní hodnota předložené práce spočívá v přesvědčivé demonstraci schopností kulturologie proniknout tam, kam tradiční disciplíny zkoumající symbol a architekturu samy nedosáhnou. Diplomovou práci Jana Richtera *Symbol a architektura* jako dílo důkladně teoreticky fundované, metodologicky promyšlené, logicky vystavěné a především v mnoha ohledech původní a pro další rozvoj našeho oboru přínosné **plně doporučuji k obhajobě**.

V Dobřichovicích 5. února 2011

PhDr. Vladimír Czumalo, CSc.

¹ AJVAZ, M. – HAVEL, I. M. – MITÁŠOVÁ, M. (edd.) *Člověk a jeho prostor*. Praha : Vesmír, 2004. ISBN 80-85977-60-5

² ŠVÁCHA, R. *The Architects Have Overslept: Space As a Construct of Art Historians, 1888 – 1914*. *Umění* XLIX, 2001, s. 487 – 500.